

Community-based Tourism studies in the Southern Thai context: A systematic literature review

Chidchanok Anantamongkolkul¹

Nitipong Tonnarn²

Received: 14/07/2022, Revised: 26/09/2022, Accepted: 20/10/2022

Abstract

The systematic review process undertaken in this study adapts from Pickering and Byrne (2014). This review aims to seek a greater understanding of the trends and focuses of the Community-based tourism (CBT) area of research, in particular to the southern Thai context. In this study, the literature search is conducted utilizing only TCI research database and only a TCI indexed journals with the primary purpose of tourism and hospitality publications is selected. The reviews indicate the CBT researchers utilize several communities of selected provinces of the southern Thai region as a research context, including Chumpon, Ranong, Phangnga, Nakhon Si Thammarat, Satun, and Narathiwat. The reviews also indicate four outstanding areas of research focuses, namely, 1) an investigation into potential of CBT management in a selected context, 2) factors influencing travel behavior in the CBT attractions, 3) sustainable success of CBT management, and 4) impacts of CBT management. This systematic literature review suggests several gaps for further studies. For example, an application of the ASEAN CBT Standards for the development of Thai CBT should be investigated.

Keywords: Systematic literature review; Community-based tourism; Community-based tourism management

¹ Associate Professor in Faculty of Management Sciences, Phuket Rajabhat University, Tumbon Rasada, Muang Phuket 83000

² Lecturer in Faculty of Management Sciences, Phuket Rajabhat University, Tumbon Rasada, Muang Phuket 83000

การท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย : การทบทวน วรรณกรรมอย่างเป็นระบบ

ชิตชนก อนันตมงคลกุล¹

นิติพงษ์ ทนน้ำ²

วันรับบทความ: 14/07/2565, วันแก้ไขบทความ: 22/09/2565, วันตอบรับบทความ: 20/10/2565

บทคัดย่อ

การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบครั้งนี้ได้ประยุกต์กระบวนการการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบจาก Pickering and Byrne (2014) และมุ่งวิเคราะห์แนวโน้มการศึกษาวิจัยด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเน้นบริบทการศึกษาชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย โดยกำหนดเกณฑ์การรวบรวมวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจากบทความด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เผยแพร่ในวารสารจากฐานข้อมูลวิจัยในการสืบค้นจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) และกำหนดเลือกเฉพาะวรรณกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากวารสารที่มีจุดมุ่งหมายและกรอบการเผยแพร่ผลงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวและบริการเป็นหลักเท่านั้น พบว่า นักวิจัยกลุ่มนี้ได้ทำการเผยแพร่ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดชุมพร ระนอง พังงา นครศรีธรรมราช สตูล และจังหวัดนราธิวาส สามารถจำแนกหัวข้อการศึกษาวิจัยได้สี่ประเด็นหลัก คือ 1) การศึกษาศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทพื้นที่ต่าง ๆ 2) ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) ความสำเร็จอย่างยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ 4) ผลกระทบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้ ค้นพบช่องว่างทางการวิจัยประเด็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนหลายประเด็น รวมถึงการประยุกต์ใช้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาเซียนสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย

คำสำคัญ: การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ; การท่องเที่ยวโดยชุมชน; การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ตำบลรัษฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต 83000

² อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ตำบลรัษฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต 83000

บทนำ

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2570) มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอย่างครอบคลุมและทั่วถึง โดยตั้งเป้าหมายภายในระยะเวลา 5 ปีให้ “การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัว เติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม” โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยในอนาคต จะมุ่งเน้นการดำเนินการเพื่อพัฒนาและยกระดับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีความเข้มแข็ง พลิกวิกฤตให้เป็นโอกาสในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอุตสาหกรรมให้สอดคล้องกับภาวะความปกติถัดไป เน้นการยกระดับใน 3 มิติ ได้แก่ มิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแบบองค์รวม หรือ BCG Model ของประเทศไทยที่เน้นพัฒนาด้านเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมและการรักษาสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการท่องเที่ยวทางเลือกที่บริหารจัดการโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์และมีมาตรฐานก่อให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ท้องถิ่น และคุณภาพชีวิตที่ดี (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2559). ทั้งนี้ การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เข้ามามีส่วนในการขับเคลื่อนการพัฒนาระดับชุมชนในประเทศไทยเป็นเวลากว่าทศวรรษ คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติได้ร่วมจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559-2563 (CBT Thailand) ซึ่งเป้าหมายในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ เสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชนสามารถเชื่อมโยงรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ชุมชนสามารถบริหารจัดการและเชื่อมโยงผลประโยชน์ต่างๆ จากการท่องเที่ยววิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับการอนุรักษ์และเพิ่มมูลค่า ช่วยให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างสมดุลและยั่งยืน นำมาซึ่งรายได้เสริมในชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่ดีน่าอยู่ และความอยู่ดีมีสุขของคนในชุมชนท้องถิ่น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ เป็นเครื่องมือที่สามารถยกระดับการท่องเที่ยวในประเทศไทยทั้ง 3 มิติ อันหมายรวมถึง มิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมได้ การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุล และยั่งยืน สามารถบูรณาการการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและความร่วมมือจากทุกภาคที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งสามารถลดความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้ในสังคมอีกด้วย ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นกลไกในการส่งเสริมและผลักดันการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัว เติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

การท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น มีที่มาจากเริ่มมาจากแนวคิดที่ว่าชุมชนเป็นเจ้าของพื้นที่ เป็นผู้ใช้ประโยชน์ และได้ประโยชน์จากพื้นที่เป็นลำดับแรก เมื่อในแหล่งชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นแนวคิดที่ว่า ชุมชน

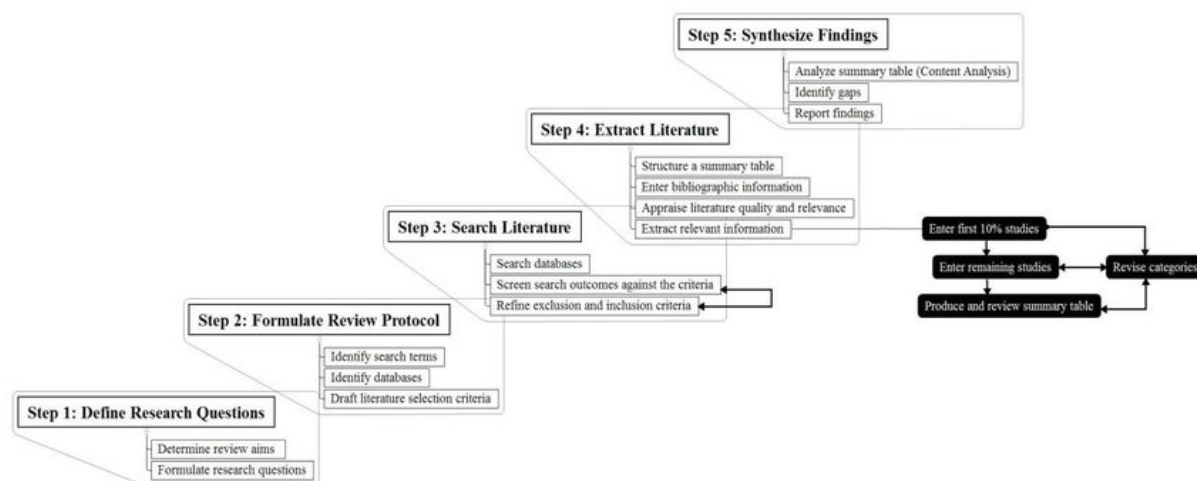
แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีที่มาจากชุมชนเป็นเจ้าของพื้นที่ ดังนั้น ควรเป็นผู้ใช้ประโยชน์และได้รับประโยชน์จากพื้นที่ และควรเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง ที่จำเป็นจะต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว แนวคิดนี้เริ่มชัดเจนมากขึ้นในปี พ.ศ. 2535 เมื่อมีการประชุมโลกเรื่อง สิ่งแวดล้อมโลก ซึ่งได้มีการกล่าวถึงเรื่องการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และได้มีการผลักดันการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวทางเลือก ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในแคมเปญ “Amazing Thailand” และ “Unseen Thailand” จึงทำให้นักท่องเที่ยวให้ความสนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากขึ้น และปี พ.ศ. 2547 รัฐบาล มีนโยบายสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จึงทำให้การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความชัดเจนมากขึ้นและส่งผลให้หลายชุมชน เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ มีการส่งเสริมความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนของหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษาให้แก่ชุมชน ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจ สังคม การสืบสานทางศิลปวัฒนธรรม และการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญมากที่สุดรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวในประเทศไทย

สำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยนั้น จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า นักวิชาการได้ทำการค้นคว้าประเด็นนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา โดยได้มีการศึกษาในบริบทต่างๆ อาทิ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และศึกษาศักยภาพของพื้นที่เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นต้น บทความวิชาการเรื่องนี้ ได้ทำการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยเน้นบริบทการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย และเป็นการเสนอแนะช่องว่างทางการวิจัยของการศึกษาในบริบทต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ในอนาคต การศึกษาครั้งนี้เลือกทบทวนวรรณกรรมด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทภาคใต้ของประเทศไทยเท่านั้น เนื่องจากภาคใต้ของประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญสำหรับธุรกิจการท่องเที่ยวไทย ทั้งการท่องเที่ยวกระแสหลักและการท่องเที่ยวทางเลือก อีกทั้งได้เริ่มมีการขับเคลื่อนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับภาค ผ่านสมาคมการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคใต้ ดังนั้น การศึกษาวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของภาคใต้จะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการร่วมวางแผนและร่วมกำหนดนโยบายให้กับการท่องเที่ยวทางเลือกได้

เนื้อหา

บทความนี้ได้ประยุกต์กระบวนการการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบจาก Pickering and Byrne (2014) โดยมีขั้นตอน ดังภาพที่ 1

ที่มา: ดัดแปลงจาก Pickering and Byrne (2014)

การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบของบทความนี้เริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์ อันได้แก่ 1) สำรวจประเด็นหลักของการศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ 2) ช่องว่างทางการวิจัยสำหรับการศึกษาในอนาคต

จากจุดมุ่งหมายของการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดกระบวนการในการกำหนดคำสืบค้น โดยใช้คำสำคัญในการสืบค้นจำนวน 5 คำ คือ “community-based tourism” “CBT” “การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน” “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” และ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์หลักในการทบทวนวรรณกรรมอย่างมีระบบจากฐานข้อมูลงานวิจัยที่มีความน่าเชื่อถือระดับชาติ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดฐานข้อมูลวิจัยในการสืบค้นจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) จากการค้นหาในเบื้องต้น ปรากฏงานวิจัยด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เผยแพร่ในวารสารต่าง ๆ ในฐานข้อมูล TCI จำนวนทั้งสิ้น 732 บทความ โดยผู้วิจัยได้มีการจัดการไฟล์ข้อมูลด้วยโปรแกรม MS Excel จากนั้น ผู้วิจัยได้ทำการลดความซ้ำซ้อนของบทความ พบว่า มีบทความที่ซ้ำซ้อนกันจากการค้นหาข้อมูลด้วยคำสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น จำนวน 353 บทความ และปรากฏบทความที่ไม่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวจำนวน 51 บทความ เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการพิจารณาความซ้ำซ้อน คงเหลือบทความที่นำไปพิจารณาในขั้นตอนต่อไปจำนวนทั้งสิ้น 376 บทความ โดยบทความด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนฉบับแรกได้เริ่มเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2550

ขั้นตอนต่อมา ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์คัดผลงานออก โดยได้กำหนดเลือกเฉพาะวรรณกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการวารสารที่มีจุดมุ่งหมายและกรอบการเผยแพร่ผลงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวและบริการเป็นหลักเท่านั้น นั่นคือ วารสารใดที่มีการเผยแพร่งานวิจัยในประเด็นนี้ แต่ไม่ได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาหลักด้านการท่องเที่ยวและบริการ จะไม่ถือว่าเป็นบทความที่จะนำไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป ซึ่งพบว่า วารสารในฐานข้อมูล TCI ที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการเผยแพร่วิชาการด้านการท่องเที่ยวและบริการ มีจำนวน 29 วารสาร ทำให้วรรณกรรมจำนวน 257 บทความถูกคัดออก คงเหลือ 119 บทความ ทั้งนี้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยเน้นบริบทการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย ดังนั้น มีบทความจำนวน 13 บทความเท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าว ในกระบวนการคัดเลือกดังกล่าวมานี้ นักวิจัยทั้งสองคนได้ทำการคัดเลือกบทความแยกจากกัน และพบผลลัพธ์จากการคัดเลือกจำนวนเดียวกัน ภาพที่ 2 แสดงผลการดำเนินงานเป็นขั้นตอนอ้างอิงตามกรอบที่ใช้ในการศึกษา

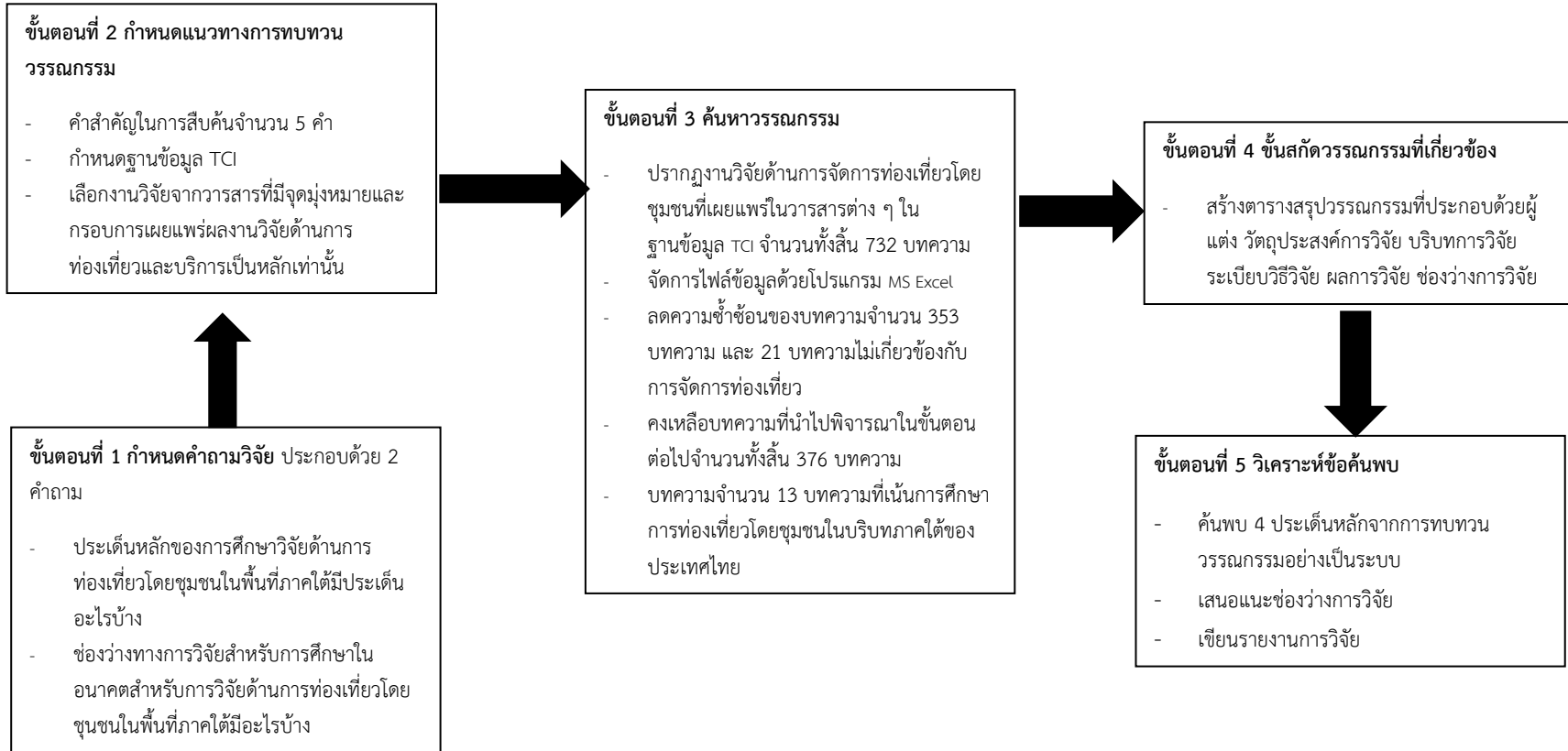
ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลปีและจำนวนการเผยแพร่ผลงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละปี ซึ่งพบว่า การเผยแพร่งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในวารสารที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการเผยแพร่งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวและบริการจำนวนมากที่สุด 3 ผลงานในปี พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นช่วงปีเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย และปี พ.ศ. 2563 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มต้นการนำเสนอยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG

ตารางที่ 1 ปีและจำนวนการเผยแพร่ผลงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละปี

ปีที่เผยแพร่ผลงาน	จำนวนผลงาน
2551	1
2552	1
2559	3
2560	2
2561	1
2562	1
2563	3
2564	1
รวม	13

ที่มา: นักวิจัย

ภาพที่ 2 กระบวนการทำงานของการศึกษาตามกรอบแนวคิดการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ

ท่องเที่ยวและบริการ จะไม่ถือว่าเป็นบทความที่จะนำไปวิเคราะห์และสังเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป ซึ่งพบว่า วารสารในฐานะข้อมูล TCI ที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการเผยแพร่วิชาการด้านการท่องเที่ยวและบริการ มีจำนวน 29 วารสาร ทำให้วรรณกรรมจำนวน 257 บทความถูกคัดออก คงเหลือ 119 บทความ ทั้งนี้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยเน้นบริบทการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย ดังนั้น มีบทความจำนวน 13 บทความเท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าว ในกระบวนการคัดเลือกดังกล่าวมานี้ นักวิจัยทั้งสองคนได้ทำการคัดเลือกบทความแยกจากกัน และพบผลลัพธ์จากการคัดเลือกจำนวนเดียวกัน ภาพที่ 2 แสดงผลการดำเนินงานเป็นขั้นตอนอ้างอิงตามกรอบที่ใช้ในการศึกษา

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลปีและจำนวนการเผยแพร่ผลงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละปี ซึ่งพบว่า การเผยแพร่งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในวารสารที่มีจุดมุ่งหมายหลักในการเผยแพร่งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวและบริการจำนวนมากที่สุด 3 ผลงานในปี พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นช่วงปีเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย และปี พ.ศ. 2563 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มต้นการนำเสนอยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG

ตารางที่ 1 ปีและจำนวนการเผยแพร่ผลงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละปี

ปีที่เผยแพร่ผลงาน	จำนวนผลงาน
2551	1
2552	1
2559	3
2560	2
2561	1
2562	1
2563	3
2564	1
รวม	13

ที่มา: นักวิจัย

สำหรับบริบทของงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 13 ผลงานนั้น จากตารางที่ 2 พบว่า บทความวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของการศึกษาค้นคว้านี้ มีการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด รองลงมาคือผู้ประกอบการภาคเอกชน เช่น บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการเก็บข้อมูลการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากนักท่องเที่ยวในพื้นที่และบุคลากรภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่เช่นกัน สำหรับระเบียบวิธีวิจัยที่ได้นำมาใช้ในงานวิจัยกลุ่มนี้เป็นการดำเนินการวิจัยแบบเชิงคุณภาพมากที่สุด โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อยและการวิธีแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น รองลงมา คือการดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี อาทิ การใช้แบบสอบถามสำหรับข้อคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลจากชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น สำหรับพื้นที่ของการวิจัยนั้น ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภาคใต้ตอนบน โดยเฉพาะชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดชุมพร ส่วนพื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง นักวิจัยกลุ่มนี้ได้ทำการวิจัยศึกษาในบริบทของจังหวัดสตูลและจังหวัดสงขลา ซึ่งจังหวัดที่กล่าวมานี้เป็นพื้นที่ที่ได้ดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว นอกจากนี้ กลุ่มจังหวัดดังกล่าวยังเป็นเขตพัฒนาการท่องเที่ยวพิเศษภายใต้การสนับสนุนขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) อีกด้วย

ตารางที่ 2 บริบทของงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

		จำนวน บทความ	สัดส่วน (%)
กลุ่มตัวอย่างงานวิจัย	บุคลากรภาครัฐ	5	38.46
	ผู้ประกอบการ	7	53.85
	ชุมชนท้องถิ่น	9	69.23
	นักท่องเที่ยว	5	38.46
	ไม่ระบุ	1	7.69
ระเบียบวิธีวิจัย	เชิงคุณภาพ	7	53.85
	เชิงปริมาณ	2	15.38
	แบบผสมวิธี	5	38.46
พื้นที่การวิจัย	ภาคใต้ตอนบน	11	84.62
	(แบ่งตามเขตภาคใต้ ยุทธศาสตร์) ตอนล่าง	4	30.77

ที่มา: นักวิจัย

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมทั้ง 13 เรื่อง สามารถจำแนกหัวข้อการศึกษาวิจัยได้สี่ประเด็นหลัก คือ 1) การศึกษาศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทพื้นที่ต่าง ๆ 2) ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) ความสำเร็จอย่างยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ 4) ผลกระทบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ประเด็นการศึกษาศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า นักวิจัยได้ศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดชุมพร ระนอง นครศรีธรรมราช สตูล และจังหวัดนราธิวาส อาทิ การยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ท้องถิ่น (Putjorn & Vechpong, 2020) และศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนจังหวัดสตูล (Thaveeseng, Chaoprayoon, & Panyadee, 2020) ซึ่งข้อค้นพบของนักวิจัยกลุ่มนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็นย่อย คือ ประเด็นความพร้อมของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยพบว่า ชุมชนพื้นที่ภาคใต้ในบริบทของการวิจัยนั้นมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เข้มแข็ง ในปี พ.ศ. 2559 Chaiyakot, Buakwan & Kroeksakul (2016) ได้ทำการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนหมู่บ้านจุฬาภรณ์พัฒนา 12 ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นพื้นที่ที่ไม่เคยเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชุมชนเลย รวมทั้งมีความพร้อมในการรองรับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน นั่นคือ ชุมชนมีโครงสร้างการบริหารการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดัดแปลงมาจากโครงสร้างการบริหารป่าชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ประธานชุมชน มัคคุเทศก์ท้องถิ่น ที่พักและอาหาร และการประชาสัมพันธ์ รวมถึงการแบ่งภาระงานตามความเชี่ยวชาญ ประเด็นด้านศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีกประเด็นหนึ่งคือ ความพร้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นจุดขายของการจัดการท่องเที่ยว นักวิชาการกลุ่มนี้พบศักยภาพที่โดดเด่นของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่หลากหลายในบริบทของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย อาทิ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ที่ตั้งทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานชุมชน เรืองเล่า และวิถีชีวิตชุมชน เป็นต้น (Thaveeseng, Chaoprayoon, & Panyadee, 2020) สำหรับพื้นที่ชุมชนชายฝั่งเช่นทะเลอ่าวไทยนั้น นักวิจัยได้เน้นการศึกษาในบริบทของชุมชนเกาะพิทักษ์ จังหวัดชุมพร ซึ่งมีวัตถุดิบที่โดดเด่นประเภทอาหารทะเลจากการประมงพื้นบ้าน (Na Thongkaew et al., 2018) ทำให้ชุมชนดังกล่าวมีความมั่นคงทางด้านอาหาร ซึ่งถือได้ว่าเป็นฐานธรรมชาติสำคัญที่นำไปสู่ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้ นักวิจัยกลุ่มนี้ยังพบว่า ชาวบ้านชุมชนเกาะพิทักษ์ยังมีแนวคิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติที่เข้มแข็ง มีการรวมกลุ่มเพื่อรักษาทรัพยากรทางทะเลที่เข้มแข็งและส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มจากการแปรรูปอาหาร

ในกรณีของจังหวัดสตูล Putjorn & Vechpong (2020) สังเกตการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวในชุมชน ชุมชนได้มีการนำทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์มาใช้ในกิจกรรมท่องเที่ยวพร้อมทั้งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวที่สนใจร่วมทำกิจกรรมเพื่อสร้างประสบการณ์ท้องถิ่น เช่น กิจกรรมเก็บผักกูด

การทำอาหารจากผัก เป็นต้น ซึ่งการศึกษาของนักวิจัยกลุ่มนี้มีความสอดคล้องกับ Thaveeseng, Chaoprayoon, & Panyadee (2020) ที่ได้สนับสนุนศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดสตูลในการรองรับรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน นักวิจัยกลุ่มนี้ได้พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวจังหวัดสตูลเน้นการจัดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ นอกจากนี้ ชุมชนยังมีความพร้อมด้านการจัดการที่พักเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวอีกด้วย อย่างไรก็ตาม นักวิชาการทั้งสองกลุ่มพบว่า ชุมชนยังขาดโอกาสการเรียนรู้เชิงลึกในบางกิจกรรม Putjorn & Vechpong (2020) ถึงแม้ว่าศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อยู่ในระดับสูง แต่ควรมีการดูแลรักษาและสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีกิจกรรมที่มีส่วนร่วมสร้างประสบการณ์ในแหล่งท่องเที่ยวที่เน้นประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้มากขึ้น (Thaveeseng, Chaoprayoon, & Panyadee, 2020) ดังนั้น วรรณกรรมที่เน้นการศึกษาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านมา ได้มีแนวคิดสอดคล้องกันในแง่ของการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นเอกลักษณ์ของชุมชนไปพร้อมกับการจัดกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งเป็นแนวคิดของการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นั่นเอง

ประเด็นที่สองของการศึกษาวิจัยการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มุ่งเน้นสำรวจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ซึ่งสามารถแบ่งประเด็นการศึกษาออกเป็นประเด็นเชิงประชากรศาสตร์และรูปแบบการท่องเที่ยว เช่น Jirathamakul (2016) ได้ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงสร้างสรรค์ด้านวัฒนธรรม ในชุมชนบ้านแซน อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง เป็นนักเรียน/นักศึกษาที่ได้เดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนโดยการรับผิดชอบค่าใช้จ่ายจากมหาวิทยาลัย กิจกรรมส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมเสริมประสบการณ์กับชุมชนจะเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมอาหารและการละเล่นพื้นบ้าน โดยรวมนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมทางเลือกดังกล่าว ส่วน Ruksapol (2017) ได้ศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักศึกษา กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มข้าราชการ ที่ได้เดินทางเยี่ยมชม สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติจังหวัดชุมพร อีกประเด็นของการศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวประเภทนี้ คือ การวิจัยมุ่งเน้นศึกษาแรงจูงใจในการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อค้นหาความรู้และประสบการณ์ใหม่ เช่น Jirathamakul (2016) พบว่า มีแรงจูงใจในการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดชุมพรนิยมคือการถ่ายภาพ และเดินศึกษาเส้นทางธรรมชาติ

ความสำเร็จอย่างยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นประเด็นที่สามของข้อค้นพบในการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ ในส่วนนี้ได้มีการศึกษาประเด็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จอย่างยั่งยืนของธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการเฉพาะกลุ่ม เช่น ธุรกิจที่พักแรมแบบโฮมสเตย์ (Rungfamai & Sritongmas, 2019) เป็นต้น การศึกษาด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Palarangsri & Pookaiyaudom, 2016) นอกจากประเด็นดังกล่าวมาแล้ว การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จที่ยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคใต้ยังมีการศึกษาประเด็นเรื่องความสำเร็จของ

การท่องเที่ยวเมื่อพิจารณาจากมิติต่าง ๆ เช่น งานวิจัยล่าสุดในปี พ.ศ. 2564 ได้มีการศึกษาเรื่องทุนและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Untong & Phaokrueng, 2021) ซึ่งนักวิชาการกลุ่มนี้ได้สนับสนุนข้อค้นพบในทิศทางเดียวกัน คือ ปัจจัยความร่วมมือที่เข้มแข็งของทุกภาคส่วน การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ อัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการประชาสัมพันธ์และการจัดการตลาด ล้วนแล้วเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จอย่างยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งสิ้น เช่น ทุนทางธรรมชาติที่โดดเด่น ทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง และรางวัลด้านการจัดการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะยาวน้อย จังหวัดพังงา เป็นต้น (Untong & Phaokrueng, 2021)

ประเด็นสุดท้ายที่ค้นพบจากการทบทวนวรรณกรรม คือ การศึกษาผลกระทบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งพบเพียงงานวิจัยของ Ruksapol, Na thongkaew & Sriwichai (2020) ที่ได้ทำการศึกษาผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว โดยใช้บริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเกาะพิทักษ์ จังหวัดชุมพร ซึ่งระบุรายรับเฉลี่ยของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจที่พักแรมแบบโฮมสเตย์ ร้านอาหารการท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ และร้านค้าผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว เป็นต้นที่มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกันไป ทั้งนี้ นักวิจัยกลุ่มนี้ค้นพบภาพรวมคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่นที่ด้านสภาพความเป็นอยู่ รวมถึงระบบเศรษฐกิจมีแนวโน้มเชิงบวก ส่งผลต่อด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ธุรกิจการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นธุรกิจขนาดเล็กที่ยังต้องการแรงงานคนหนุ่มสาว อีกทั้งระดับการรับรู้ผลกระทบด้านเศรษฐกิจด้านการแข่งขันทางราคาอยู่ในระดับสูง ทำให้ชุมชนควรพิจารณาสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์และการบริการทางการท่องเที่ยวเฉพาะตน เพื่อเพิ่มโอกาสทางการแข่งขันและลดปัญหาการตัดราคาขายลงได้

บทสรุป

จากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ โดยใช้คำสำคัญในการสืบค้นจำนวน 5 คำ คือ “community-based tourism” “CBT” “การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน” “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน” และ “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” จากฐานข้อมูลวิจัยในการสืบค้นจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) วัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยเน้นบริบทการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยจากวารสารวิชาการระดับชาติที่มีวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่การศึกษาด้านการท่องเที่ยวและบริการนั้น พบว่า มีบทความจำนวน 13 บทความเท่านั้นที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าว นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเผยแพร่ผลงานวิจัยด้านนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 โดยในปี พ.ศ. 2559 และ พ.ศ.2563 มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยจำนวนมากที่สุด ปีละ 3 ผลงาน ทั้งนี้ งานวิจัยทั้ง 13 บทความ มีการประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจำนวน 7 บทความ มีการใช้วิธีการวิจัยแบบผสม

วิธี จำนวน 5 บทความ ที่เหลือเป็นการประยุกต์ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 2 บทความ โดยเลือกบริบทของการศึกษาในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนบนมากที่สุด

ผลการทบทวนวรรณกรรมด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างเป็นระบบ พบว่า นักวิชาการและนักวิจัยด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยได้ทำการศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวนี้แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ประเด็นแรกมุ่งทำการศึกษาศักยภาพของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทพื้นที่ต่าง ๆ เช่น จังหวัดสตูล ชุมพร และนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นจังหวัดการท่องเที่ยวเมืองรองที่มีกิจกรรมและสถานที่ท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และเสน่ห์เฉพาะ ดังนั้น จังหวัดการท่องเที่ยวเมืองรองควรจะได้รับการสนับสนุนให้พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเฉพาะ ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์ นั่นคือ เน้นการจัดกิจกรรมในชุมชนที่มีการสร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับนักท่องเที่ยว มีการนำวัตถุดิบในชุมชนมาต่อยอดในการจัดการท่องเที่ยว และกระจายประโยชน์ให้กับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างเหมาะสมตามหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า นักท่องเที่ยวโดยชุมชนส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา ข้าราชการและพนักงานหน่วยงานภาครัฐ เดินทางท่องเที่ยว ณ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยวัตถุประสงค์หลัก คือการแสวงหาความรู้ โดยเฉพาะความรู้เชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ดังนั้น โครงสร้างทางกายภาพพื้นฐานทางการท่องเที่ยวที่เน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีควรได้นำมาใช้เพื่อสร้างความรู้และประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น AR และ VR เพื่ออธิบายความรู้เชิงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น รวมถึงการเตรียมความพร้อมให้กับมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในการให้ความรู้เชิงลึกแก่นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้

ความสำเร็จอย่างยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะพึงพาการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนทั้งภาคชุมชน ภาครัฐและภาคเอกชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาแนวทางการสร้างบทบาทของแต่ละภาคส่วนอย่างชัดเจน อาทิ การริเริ่มพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรเริ่มต้นจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ภาครัฐมีส่วนร่วมในการอบรมให้ความรู้ และสนับสนุนทุนทางความรู้ที่ชุมชนควรได้รับการพัฒนา ภาคเอกชนควรเป็นกลไกหลักในการมีส่วนร่วมด้านการจัดการประชาสัมพันธ์และสนับสนุนการจัดตลาดตามความต้องการและความเหมาะสมของแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ทั้งนี้ ควรยึดหลักการของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่มีการจัดการกระจายผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวทุกภาคส่วนและทั้งสามมิติอย่างแท้จริง

ผลกระทบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เช่น การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมสำคัญในการสนับสนุนและส่งเสริมการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ ในขณะเดียวกันก็เป็นกิจกรรมสำคัญที่ส่งผลต่อปัญหาต่างๆ รวมถึงปัญหามลพิษทางอากาศ เสียง และปัญหาขยะ รวมถึงปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควรเห็นความสำคัญของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคม

วัฒนธรรมทั้งทางบกและทางลพ เพื่อให้การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง

การทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้ ค้นพบช่องว่างทางการวิจัยประเด็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนหลายประเด็น เช่น การทบทวนวรรณกรรมพบว่า ได้มีการศึกษาความพร้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติในประเด็นศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น ศักยภาพอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรเป็นประเด็นที่ได้รับการศึกษาค้นคว้าเช่นกัน อาทิ การจัดการที่พักแรมในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ พื้นที่ต่างๆ ในภาคใต้ของประเทศไทยที่อาจจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ได้ ดังนั้น การศึกษาศักยภาพของพื้นที่ดังกล่าวจะนำมาซึ่งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในอนาคตเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษในรูปแบบต่างๆ ได้

การศึกษาครั้งต่อไปควรมุ่งเน้นศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ครอบคลุมทั้งสามมิติ การประยุกต์ใช้โมเดลทางเศรษฐกิจแบบ BCG ก็ควรเป็นงานวิจัยที่สามารถตอบสนองนโยบายการพัฒนาระบบการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อความโดดเด่นของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกได้ นอกจากนี้ กลุ่มประเทศอาเซียนได้ร่วมกันในการกำหนดมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนของอาเซียน แต่จากการทบทวนวรรณกรรม การศึกษาวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยังไม่เจาะจงการประยุกต์ใช้มาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่แนะนำโดยคณะกรรมการแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน เพื่อยกระดับมาตรฐานการท่องเที่ยวของแต่ละประเทศในอาเซียนให้มีความใกล้เคียงกันและมีความเป็นสากลมากขึ้น อีกทั้งยังปรากฏงานวิจัยจำนวนน้อยมากที่ได้ทำการศึกษาประเด็นดังกล่าว โดยเฉพาะการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาเซียน

ประเด็นการพัฒนาศักยภาพเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับชุมชนที่ต้องการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็เป็นอีกประเด็นการค้นคว้าวิจัยที่น่าสนใจ รวมไปถึงการพัฒนาบทเรียนเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองสำหรับชุมชน เช่น ภาษาต่างประเทศเพื่อการท่องเที่ยว หลักการการให้บริการที่เป็นเลิศ การพัฒนาช่องทางด้านการตลาดออนไลน์ เป็นต้น นอกจากนี้ หลักสูตรการเตรียมความพร้อมสำหรับมัคคุเทศก์ชุมชน และนักสื่อความหมายก็ควรเป็นพัฒนาการศึกษาวิจัยเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน อีกทั้งในปัจจุบันได้มีการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนชายฝั่ง ดังนั้น ความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยทางทะเล การช่วยชีวิตเบื้องต้นก็เป็นเรื่องที่ชุมชนควรได้รับการพัฒนาและเตรียมความพร้อมอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในบริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็เป็นอีกประเด็นที่น่าสนใจ การใช้เทคโนโลยีเสมือนจริงในการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มต่าง ๆ ทดลองการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวในโลกเสมือน จะทำให้ชุมชนได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ อีกทั้งนักท่องเที่ยวในปัจจุบันได้เข้าถึงเทคโนโลยีมากขึ้น ดังนั้น ความพร้อมของชุมชนและความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีของชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง การสำรวจความพร้อมและแนวทางการพัฒนาศักยภาพประเด็นเทคโนโลยีทางการท่องเที่ยวและบริการจึงเป็นอีกประเด็นที่จะสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่าง

ยั่งยืนได้ อีกทั้งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564) ได้นำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยววิถีใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นหลังโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ ซึ่งได้มีการนำเสนอแนวคิด BEST ซึ่ง BEST ย่อมาจาก Booking in advance, Environment, Safety และ Technology การท่องเที่ยวตามแนวคิด BEST สามารถประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างไร เป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่ควรมีการศึกษาในเชิงวิชาการ

ประเด็นสุดท้ายสำหรับช่องว่างการวิจัยที่ค้นพบจากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ คือ นักวิชาการและนักวิจัยเชิงการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจจะพิจารณาศึกษาความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรคของชุมชนต่าง ๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) เป็นเขตพัฒนาการท่องเที่ยวพิเศษ เช่น เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอันดามัน และเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันตก เพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่ดีแก่ชุมชนอื่น ๆ เป็นต้น

การนำไปใช้ประโยชน์และข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาอื่น ๆ

ในปัจจุบัน แนวคิดการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบยังคงเป็นแนวคิดที่มีการประยุกต์ใช้ในงานจำกัด เช่น มีการประยุกต์ใช้แพร่หลายในงานวิชาการด้านการแพทย์และสาธารณสุขเท่านั้น แต่แนวคิดการทบทวนวรรณกรรมในรูปแบบนี้ มีจุดเด่นหลายประเด็นด้วยกัน ที่สำคัญคือ สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เดิมที่นักวิชาการได้มีการศึกษาวิจัยและทำการเผยแพร่แล้ว รวมถึงข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับช่องว่างทางการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปที่จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงในวงวิชาการนั้น ๆ ดังนั้น นักวิชาการและนักวิจัยในแขนงการจัดการท่องเที่ยวและบริการควรมีการประยุกต์ใช้แนวคิดการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบแทนการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการวิจัยแบบดั้งเดิม (Traditional literature review) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาข้อคำถามการวิจัยที่ทำให้เกิดองค์ความรู้จากหลักฐานเชิงประจักษ์อย่างแท้จริง เนื่องจากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบเป็นกระบวนการลำดับขั้นตอนที่ต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์การศึกษา มีการกำหนดหลักเกณฑ์และค่าสำคัญในการสืบค้นข้อมูลอย่างชัดเจนและเป็นระบบในประเด็นที่ผู้วิจัยให้ความสนใจ รวมไปถึงกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผลงาน และเกณฑ์การคัดผลงานออก รวมไปถึงการกำหนดฐานข้อมูลในการสืบค้น แสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการสืบค้นข้อมูลที่เป็นระบบ เพื่อคัดเลือกเฉพาะผลงานที่ได้มาตรฐานตามเงื่อนไขที่กำหนดมาใช้ในการทบทวนวรรณกรรม โดยนำผลงานที่ถูกคัดเลือกมารวบรวมโดยใช้โปรแกรมการจัดการไฟล์ เช่น ในบทความนี้ ผู้เขียนได้เลือกใช้โปรแกรม MS excel ในการรวบรวมไฟล์ที่ถูกคัดเลือก แล้วจึงเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Chaiyakot, P., Buakwan, N., & Kroeksakul, P. (2016). The Potential of Community-Based Tourism in an Area of Unrest: A case Study of Ban Chulabhorn Pattana 12, Narathiwat Province, Thailand. *Modern Management Journal*, 14(2), 169-176.
- Jirathamakul, R. (2016). The Development Guidelines of Creative Cultural Community-Based Tourism of Ban Ka-nan Community, Thalang District, Phuket Province. *Journal of Cultural Approach*, 17(31), 3-17.
- Kaewsanga, K., Suteetorn, B., & Yoonaitarma, A. (2020). The Public Relations for Creative Tourism via Social Networking Sites. *Journal of Thai Hospitality and Tourism*, 15(2), 14-28.
- National Tourism Policy Board. (2016). *Criteria for Community-Based Tourism Development in Thailand*. Retrieved on February 9, 2022, from https://opendata.data.go.th/dataset/item_db41976b-78b5-4c3d-b13d-223414de8c2b
- Nakaray, P., Rodyoo, C., & Kuenuei, P. (2020). Assessment of the Tourism Potential of Nopphitam District Based on Community-Based Tourism Standard. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal Humanities and Social Sciences*, 40(2), 118-131.
- Na Thongkaew, B., Raksapol, A., Monpipath, K., Buaurai, S., Tokeree, W., & Morasilp, P. (2018). Food Security for Community-Based Tourism of Koh Phithak Lang Suan District, Chumphon Province. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal Humanities and Social Sciences*, 38(2), 50-64.
- Palarangsri, P., & Pookaiyaudom, G. (2016). Factors Affecting Residents' Participation in Community-Based Tourism in Khanom District, Nakhon Si Thammarat Province. *Journal of Sports Science and Health*, 17(2), 99-110.
- Phengkona, J., Na Thongkaew, B., Raksapol, A., Jittapraphan, B., & Pophawee, T. (2017). *Area Based Development Research Journal*, 9(1), 38-51.
- Pickering, C., & Byrne, J. (2014). The benefits of publishing systematic quantitative literature reviews for PhD candidates and other early-career researchers. *Higher Education Research & Development*, 33(3), 534-548.
- Putjorn, T., & Vechpong, T. (2020). Upgrading the management of culture for local experience tourism. *Silpakorn University Journal*, 56-73.

- Rungfamai, K., & Sritongmas, S. (2019). Sustainable Success of Homestay from the Perspectives of Homestay Community Leaders in Four Regions of Thailand. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal Humanities and Social Sciences*, 39(3), 106-120.
- Ruksapol, A., Na thongkaew, B., Phengkona, J., Thongsong, C., & Jittapraphan, B. Marketing Strategy Development of Community-Based Tourism Looping System in Chumphon Province. *Area Based Development Research Journal*, 9(1), 23-37.
- Ruksapol, A., Na thongkaew, B., & Sriwichai, U. (2020). Economic Impacts of Tourism on Community-based Tourism Destination at Koh Phithak Chumphon Province. *Burapha Journal of Business Management*, 9(1), 50-70.
- Thaveeseng, H., Chaoprayoon, P., & Panyadee, C. (2020). The Potential of Creative Tourist Destination in Satun Province. *Journal of Thai Hospitality and Tourism*, 15(1), 3-16.
- Tourism Authority of Thailand. (2020). *Responsible New Normal Tourism*. Access [online] from <https://www.thaihealth.or.th> February 9, 2022.
- Untong, A., & Phaokrueng, A. (2021). Community Capital and Economic Returns of Koh Yao Noi Community Based Tourism, Phang Nga Province. *Journal of Economics and Management Strategy*, 8(1), 1-18.

